

ПРАВОВІ ВИСНОВКИ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Постанова Верховного суду України

від 7 жовтня 2015 року у справі № 6-1521цс15

! Уповноважена особа ФГВФО при зверненнях в інтересах банку до суду з вимогою про стягнення заборгованості за кредитним договором з позичальника та поручителів не є суб'єктом владних повноважень. Такі спори розглядаються при зверненні до фізичних осіб – в загальних судах, при зверненні до юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців – в господарських судах.

Обставини справи:

Уповноважена особа Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на ліквідацію публічного акціонерного товариства «Банк Форум» звернулася до суду з позовом про стягнення заборгованості за кредитним договором з Товариства з обмеженою відповідальністю «Укрпродснекгруп», ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3, посилаючись на те, що 1 вересня 2011 року між ПАТ «Банк Форум» та товариством з обмеженою відповідальністю «Укрпродснекгруп» (далі - ТОВ «Укрпродснекгруп») укладено кредитний договір, відповідно до умов якого банк надав позичальнику кредитні кошти в розмірі 720 тис. грн зі сплатою 16,5 % річних та строком повернення коштів до 29 серпня 2014 року.

З метою забезпечення виконання зобов'язань за вказаним кредитним договором 1 вересня 2011 року банк уклав три окремі договори поруки із ОСОБА_1, ОСОБА_2 та ОСОБА_3

Свої зобов'язання за кредитним договором ТОВ «Укрпродснекгруп» належним чином не виконало, унаслідок чого утворилася заборгованість за договором у сумі 165 тис. 296 грн 18 коп.

Рішенням Чутівського районного суду Полтавської області від 6 лютого 2015 року позов задоволено частково, постановлено: стягнути з ТОВ «Укрпродснекгруп», ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3 на користь ПАТ «Банк Форум» заборгованість за кредитним договором в сумі 165 тис. 296 грн 18 коп., у задоволенні позовних вимог у частині солідарного стягнення заборгованості відмовлено.

Ухвалою Апеляційного суду Полтавської області від 23 березня 2015 року рішення суду першої інстанції скасовано, провадження у цивільній справі закрито, роз'яснено уповноваженій особі Фонду право на звернення із зазначеним позовом до суду в порядку адміністративного судочинства.

Ухвалою Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 13 травня 2015 року відмовлено у відкритті касаційного провадження за касаційною скаргою уповноваженої особи Фонду на зазначену ухвалу апеляційного суду.

Висновок:

Скасовуючи рішення суду першої інстанції й закриваючи провадження у справі, апеляційний суд, з висновками якого погодився суд касаційної інстанції, керувався тим, що відповідно до положень Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» після введення у банку тимчасової адміністрації, а також під час ліквідації банку уповноважена особа Фонду реалізує свої повноваження, передбачені, зокрема, статтею 38 цього Закону, й діє як суб'єкт публічного права. У зазначеній справі уповноважена особа Фонду, звернувшись до суду з вимогою про стягнення заборгованості за кредитним договором на користь банку, діяла в межах та на виконання повноважень, прямо

передбачених Законом, як суб'єкт владних повноважень у порядку виконання владних управлінських функцій.

Разом з тим, Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» встановлюються правові, фінансові та організаційні засади функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб, повноваження Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, порядок виплати відшкодування за вкладами, а також регулюються відносини між Фондом, банками, Національним банком України, визначаються повноваження та функції Фонду щодо виведення неплатоспроможних банків з ринку і ліквідації банків.

Відповідно до частини другої статті 3 цього Закону Фонд є юридичною особою публічного права, має відокремлене майно, яке є об'єктом права державної власності і перебуває у його господарському віданні. Фонд є суб'єктом управління майном, самостійно володіє, користується і розпоряджається належним майном, вчиняючи стосовно нього будь-які дії (у тому числі відчуження, передача в оренду, ліквідація), що не суперечать законодавству та меті діяльності Фонду.

Крім того, відповідно до пунктів 2, 5 частини другої статті 37 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» Фонд безпосередньо або уповноважена особа Фонду у разі делегування їй повноважень має право:

- укладати від імені банку будь-які договори (вчиняти правочини), необхідні для забезпечення операційної діяльності банку, здійснення ним банківських та інших господарських операцій, з урахуванням вимог, встановлених цим Законом;

- заявляти від імені банку позови майнового та немайнового характеру до суду, у тому числі позови про винесення рішення, відповідно до якого боржник банку має надати інформацію про свої активи.

У справі, яка переглядається, суди встановили, що уповноважена особа звернулася в інтересах банку до суду з вимогою про стягнення заборгованості за кредитним договором з позичальника та поручителів. Ці правовідносини виникли на підставі цивільно-правової угоди й уповноважена особа Фонду виступає в указаному спорі від імені сторони такого правочину, не здійснюючи при цьому владних повноважень.

Ознайомитись із повним текстом рішення можна за наступним посиланням:
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/52312548>

Постанова Верховного Суду України від 2 вересня 2015 року у справі № 6-639цс15

! Ухвалення судом рішення про недійсність договору іпотеки, яке згодом було скасоване, не спростовує презумпції правомірності правочину, а договір іпотеки (права й обов'язки сторін) залишається чинним з моменту його первинної реєстрації в Державному реєстрі іпотек.

Обставини справи:

Верховний суд України розглянув справу за позовом ПАТ «АБ «Укргазбанк» до ОСОБА_1, треті особи: ОСОБА_2, ОСОБА_3, приватний нотаріус Харківського міського нотаріального округу ОСОБА_4, про звернення стягнення на предмет іпотеки, посилаючись на те, що 26 грудня 2007 року між ВАТ «АБ «Укргазбанк», правонаступником якого є ПАТ «АБ «Укргазбанк», і ОСОБА_2 укладено кредитний договір, відповідно до умов якого банк надав позичальнику кредит у розмірі 2 млн 644 тис. доларів США зі сплатою 12,5 % річних на строк до 25 грудня 2012 року. На забезпечення виконання зобов'язань за кредитним договором 9 червня 2008 року між

банком, ОСОБА_2 та ОСОБА_3 укладено договір іпотеки, предметом якого є багатоквартирний житловий будинок АДРЕСА_1. Позичальник узяті на себе зобов'язання не виконує з грудня 2008 року.

Рішенням Московського районного суду м. Харкова від 11 вересня 2009 року договір іпотеки визнано недійсним, запис про іпотеку виключений з Державного реєстру іпотек.

4 квітня 2012 року Апеляційним судом Харківської області рішення Московського районного суду м. Харкова від 11 вересня 2009 року скасовано, у задоволенні позову ОСОБА_2 і ОСОБА_3 про визнання недійсним договору іпотеки відмовлено. Відомості у Державному реєстрі іпотек та в Єдиному реєстрі заборон відчуження об'єктів нерухомого майна щодо предмета іпотеки було поновлено. Згодом банк дізнався, що ОСОБА_2 і ОСОБА_3 продали квартиру АДРЕСА_1 ТОВ «АЛІМА-Т», а потім останнє продало квартиру ОСОБА_1.

Позивач просив в рахунок погашення заборгованості ОСОБА_2 по кредитному договору від 26 грудня 2007 року у розмірі 13 млн. 119 ти. 386 грн. 41 коп. та 3 млн. 372 тис. 580 доларів 48 центів США звернути стягнення на предмет іпотеки, а саме квартиру АДРЕСА_1, яка належить ОСОБА_1, шляхом проведення прилюдних торгів в межах процедури виконавчого провадження, передбаченої Законом України «Про виконавче провадження».

У листопаді 2013 року ОСОБА_1 звернулась до суду із зустрічним позовом, посилалась на те, що на момент купівлі-продажу спірної квартири, остання не була під заборону відчуження і статусу предмета іпотеки не мала, після ухвалення апеляційним судом рішення, яким скасовано рішення суду першої інстанції й відмовлено в задоволенні позовних вимог про визнання недійсним договору іпотеки, питання про поворот виконання судового рішення не вирішувалось.

ОСОБА_1 просила суд визнати припиненими іпотечні правовідносини щодо іпотеки квартири АДРЕСА_1, які виникли внаслідок укладення договору іпотеки від 9 червня 2008 року між ВАТ «АБ «Укргазбанк» і ОСОБА_2 та ОСОБА_3.

Висновок:

Статтею 23 Закону України «Про іпотеку» визначено, що в разі переходу права власності (права господарського відання) на предмет іпотеки від іпотекодавця до іншої особи, у тому числі в порядку спадкування чи правонаступництва, іпотека є дійсною для набувача відповідного нерухомого майна, навіть у тому випадку, якщо до його відома не доведена інформація про обтяження майна іпотекою. Особа, до якої перейшло право власності на предмет іпотеки, набуває статус іпотекодавця та має всі його права і несе всі його обов'язки за іпотечним договором у тому обсязі та на тих умовах, що існували до набуття ним права власності на предмет іпотеки.

У разі скасування незаконного судового рішення про визнання іпотеки недійсною, на підставі якого з Державного реєстру іпотек виключено запис про обтяження, дія іпотеки підлягає відновленню з моменту вчинення первинного запису, який виключено на підставі незаконного рішення суду, оскільки відпала підстава виключення цього запису.

Це означає, що іпотека є дійсною з моменту внесення про неї первинного запису в Державний реєстр іпотек.

Зазначений висновок узгоджується і з положенням статті 204 ЦК України, яка закріплює презумпцію правомірності правочину. Ця презумпція означає, що вчинений правочин вважається правомірним, тобто таким, що породжує, змінює або припиняє цивільні права й обов'язки, доки ця презумпція не буде спростована, зокрема, на підставі рішення суду, яке набрало законної сили.

Таким чином, у разі неспростування презумпції правомірності договору (у справі, що переглядається, у зв'язку зі скасуванням судового рішення) всі права, набуті

сторонами правочину за цим договором, повинні здійснюватися, а створені обов'язки підлягають виконанню.

Отже, суд дійшов правильного висновку про збереження обтяження майна іпотекою внаслідок скасування рішення суду щодо виключення з Державного реєстру іпотек запису про обтяження цього майна іпотекою та про поширення на особу відповідно до статті 23 Закону України «Про іпотеку» статусу іпотекодавця за іпотечним договором, враховуючи те, що до неї перейшло право власності на квартиру, яка є складовою частиною будинку – предмета іпотеки.

Ознайомитись із повним текстом рішення можна за наступним посиланням:

<http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/%28documents%29/0F125309BEDF3851C2257EC200228E69>

Постанова Верховного Суду України від 2 вересня 2015 року у справі № 6-1077цс15

! Пред'явивши вимогу про дострокове повернення кредиту та сплати відсотків за користування ним кредитор відповідно до частини другої статті 1050 ЦК України змінив строк виконання основного зобов'язання й міг пред'явити позов до поручителя протягом шести місяців, починаючи від дати порушення позичальником встановленого банком строку для дострокового повернення кредиту.

Обставини справи:

У вересні 2014 року ОСОБА_1 звернувся до суду із позовом до публічного акціонерного товариства «ОТП Банк» (далі - ПАТ «ОТП Банк»), товариства з обмеженою відповідальністю «ОТП Факторинг Україна» (далі – ТОВ «ОТП Факторинг Україна») про визнання поруки припиненою. Позивач зазначав, що 8 вересня 2008 року між ОСОБА_2 та ПАТ «ОТП Банк» було укладено договір про надання споживчого кредиту на споживчі цілі, згідно з яким банк надав ОСОБА_2 кредит у розмірі 50 000 доларів США, а той прийняв його на умовах сплати відсотків за його користування на умовах, визначених кредитним договором. З метою забезпечення виконання зобов'язань ОСОБА_2 за кредитним договором між ОСОБА_1 та банком було укладено договір поруки.

23 грудня 2008 року ПАТ «ОТП Банк» звернувся до ОСОБА_2 та ОСОБА_1 з вимогою про дострокове повернення частини кредиту, що залишилася, у зв'язку з невиконанням позичальником ОСОБА_2 своїх обов'язків по поверненню кредиту. В обґрунтування позову ОСОБА_1 посилається на частину 4 статті 559 УК України, зазначаючи, що порука припинилася, оскільки банк протягом шести місяців від дня настання строку виконання основного зобов'язання не пред'явив позову до нього.

Рішенням Вінницького міського суду від 10 листопада 2014 року позов задоволено частково. Визнано припиненою поруку як зобов'язання за договором поруки від 8 вересня 2008 року, укладеним між ОСОБА_1 та ЗАТ «ОТП Банк», правонаступником якого є ПАТ «ОТП Банк». У задоволенні позовної вимоги про визнання недійсним договору поруки відмовлено.

Рішенням апеляційного суду Вінницької області від 29 січня 2015 року рішення суду першої інстанції в частині визнання поруки припиненою скасовано та ухвалено в цій частині нове рішення про відмову в позові. В решті рішення залишено без змін.

Ухвалою судді Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 23 березня 2015 року відмовлено у відкритті касаційного провадження за касаційною скаргою ОСОБА_1.

Висновок:

Відповідно до вимог частини другої статті 1054 та частини другої статті 1050 ЦК України у разі, якщо договором встановлений обов'язок позичальника повернути позику частинами, то в разі прострочення повернення чергової частини позикодавець має право вимагати дострокового повернення частини позики, що залишилася, та сплати процентів.

Згідно з положеннями частини четвертої статті 559 ЦК України порука припиняється після закінчення строку, встановленого договорі поруки. У разі, якщо такий строк не встановлено, порука припиняється, якщо кредитор протягом шести місяців від дня настання основного зобов'язання не пред'явить вимоги до поручителя.

Договором поруки не визначено строк, після закінчення якого порука припиняється, оскільки умовами цього договору встановлено, що він діє до повного припинення усіх зобов'язань боржника за кредитним договором.

При вирішенні таких спорів суд має враховувати, що згідно статті 526 ЦК України зобов'язання має виконуватися належним чином відповідно до умов договору. Отже, якщо кредитним договором не визначено інші умови виконання основного зобов'язання, то у разі неналежного виконання позичальником своїх зобов'язань за цим договором, строк пред'явлення кредитором до поручителя вимоги про повернення отриманих у кредит коштів має обчислюватися з моменту порушення позичальником строку виконання зобов'язання згідно з такими умовами або у зв'язку із застосуванням банком права на вимогу про повернення кредиту достроково порушення встановленого банком строку дострокового повернення позичальником кредиту.

Пред'явивши вимогу про дострокове повернення кредиту та сплати відсотків за користування ним кредитор відповідно до частини другої статті 1050 ЦК України змінив строк виконання основного зобов'язання й міг пред'явити позов до поручителя протягом шести місяців, починаючи від дати порушення позичальником встановленого банком строку для дострокового повернення кредиту.

Ознайомитись із повним текстом рішення можна за наступним посиланням:

<http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/%28documents%29/3A040017EFFF3D88C2257EC10020CC66>

**Постанова Верховного Суду України
від 9 вересня 2015 року у справі № 6-939цс15**

! Припинення зобов'язання можливе за умови його належного виконання, що проведено належним чином, а розірвання кредитного договору не є підставою для припинення іпотеки, якою може забезпечуватися виконання зобов'язання, що виникло до набрання законної сили рішенням суду про розірвання договору.

Обставини справи:

У вересні 2014 року ОСОБА_1 звернувся до суду із зазначеним позовом, посилаючись на те, що 29 березня 2007 року між ним і відкритим акціонерним товариством «Мегабанк» (далі – ВАТ «Мегабанк»), правонаступником якого є публічне акціонерне товариство «Мегабанк» (далі – ПАТ «Мегабанк»), укладено кредитний договір

НОМЕР_1, згідно з яким він отримав кредит у сумі 130 тис. доларів США на споживчі цілі з кінцевим терміном повернення коштів до 29 березня 2017 року зі сплатою 13 % річних. У подальшому були укладені додаткові угоди до кредитного договору, якими збільшено розмір кредиту до 230 тис. доларів США, а відсоткову ставку збільшено до 13,8 % річних.

З метою забезпечення виконання зобов'язань за кредитним договором 29 березня 2007 року укладено іпотечний договір, предметом якого є житловий будинок з надвірними будівлями та земельна ділянка, що розташовані у АДРЕСА_1 та належать ОСОБА_1 на праві приватної власності

18 вересня 2009 року Ленінським районним судом м. Полтави постановлено заочне рішення, яким за позовом ПАТ «Мегабанк» достроково розірвано кредитний договір від 29 березня 2007 року і стягнуто з ОСОБА_1 на користь банку заборгованість за кредитним договором у сумі 221 тис. 419 доларів США 61 цент, що еквівалентно 1 млн 687 тис. 217 грн 43 коп.

Позивач просив суд визнати договір іпотеки припиненим, припинити обтяження нерухомого майна, зобов'язати банк повернути йому всі наявні документи на предмет іпотеки.

У жовтні 2014 року ПАТ «Мегабанк» звернулося до суду із зустрічним позовом, посиляючись на те, що банк має право за рахунок предмета іпотеки задовольнити свою вимогу за основним зобов'язанням у повному обсязі, а рішення суду про розірвання кредитного договору та стягнення заборгованості за кредитним договором не звільняє ОСОБА_1 від відповідальності за невиконання грошового зобов'язання та не позбавляє банк права погасити заборгованість шляхом звернення стягнення на предмет іпотеки.

Висновок:

Статтею 526 ЦК України визначено загальні умови виконання зобов'язання, а саме: зобов'язання має виконуватися належним чином відповідно до умов договору та вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, а за відсутності таких умов та вимог – відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться.

Згідно із статтею 598 ЦК України зобов'язання припиняється частково або у повному обсязі на підставах, встановлених договором або законом. Відповідно до статті 599 ЦК України, зобов'язання припиняється виконанням, проведеним належним чином.

ЗУ «Про іпотеку» встановлено, що іпотека припиняється у разі: припинення основного зобов'язання або закінчення строку дії іпотечного договору; реалізації предмета іпотеки відповідно до цього Закону; набуття іпотекодержателем права власності на предмет іпотеки; визнання іпотечного договору недійсним; знищення (втрати) переданої в іпотеку будівлі (споруди); з інших підстав, передбачених Законом (стаття 17).

Відомості про припинення іпотеки підлягають державній реєстрації у встановленому законодавством порядку.

Згідно з частинами третьою, четвертою статті 653 ЦК України якщо договір змінюється або розривається в судовому порядку, зобов'язання змінюється або припиняється з моменту набрання рішення суду про зміну або розірвання договору законної сили. Сторони не мають права вимагати повернення того, що було виконане ними за зобов'язанням до моменту зміни або розірвання договору, якщо інше не встановлено договором або законом.

За загальним правилом розірвання договору припиняє його дію на майбутнє, але не скасовує сам факт укладення та дії договору включно до моменту його розірвання, а також залишає в дії окремі його умови щодо зобов'язань сторін, спеціально передбачених для застосування на випадок порушення зобов'язань і після розірвання договору, з огляду на характер цього договору, за яким кредитор повністю виконав умови договору до його розірвання.

Отже, аналіз зазначених норм показує, що, припинення зобов'язання можливе за умови його належного виконання, що проведено належним чином, а розірвання кредитного договору не є підставою для припинення іпотеки, якою може забезпечуватися виконання зобов'язання, що виникло до набрання законної сили рішенням суду про розірвання договору.

Ознайомитись із повним текстом рішення можна за наступним посиланням:

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/50239373>

Постанова Верховного Суду України від 07 жовтня 2015 року у справі 6-1622цс15

! Укладення одним із подружжя договору щодо розпорядження спільним майном без згоди другого з подружжя може бути підставою для визнання такого договору недійсним лише в тому разі, якщо судом буде встановлено, що той з подружжя, який уклав договір щодо спільного майна, та третя особа - контрагент за таким договором, діяли недобросовісно, зокрема, що третя особа знала чи за обставинами справи не могла не знати про те, що майно належить подружжю на праві спільної сумісної власності, і що той з подружжя, який укладає договір, не отримав згоди на це другого з подружжя.

Обставини справи:

У липні 2014 року ОСОБА_8 звернулася до суду з позовом до публічного акціонерного товариства «Акціонерний банк «Експрес Банк» (далі - ПАТ «АБ «Експрес Банк»), треті особи: ОСОБА_9, Шевченківська районна у м. Києві державна адміністрація, в якому просила визнати недійсним договір іпотеки від 26 липня 2005 року, укладений між ОСОБА_9 та АБ «Експрес Банк», правонаступником якого є ПАТ «АБ «Експрес Банк», за яким в іпотеку передано квартиру АДРЕСА_2.

В обґрунтування позову позивачка зазначала, що рішенням Печерського районного суду м. Києва від 6 березня 2014 року, яке набрало законної сили, встановлено факт її проживання з ОСОБА_9 однією сім'єю, а вищезазначену квартиру визнано їх спільною сумісною власністю. На порушення ст. 6 Закону України «Про іпотеку» договір іпотеки було укладено без її письмової згоди, посвідченої нотаріально.

Рішенням Шевченківського районного суду м. Києва від 13 лютого 2015 року, залишеним без змін ухвалою апеляційного суду м. Києва від 14 квітня 2015 року, у позові ОСОБА_8 відмовлено.

Ухвалою Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 8 травня 2015 року ОСОБА_8 відмовлено у відкритті касаційного провадження.

Висновок:

Відповідно до частини п'ятої статті 11 ЦК України цивільні права і обов'язки можуть виникати з рішення суду лише у випадках, встановлених актами цивільного законодавства. Можливість виникнення права власності за рішенням суду ЦК України передбачає лише у ст.ст. 335 та 376 ЦК України. У всіх інших випадках право власності набувається з інших не заборонених законом підстав, зокрема із правочинів (ч. 1. ст. 328 ЦК України). Стаття 392 ЦК України, у якій йдеться про визнання права власності, не породжує, а підтверджує наявне в позивача право власності, набуте раніше на законних підставах, у тому випадку, якщо відповідач не визнає, заперечує або оспорує наявне в позивача право власності, а також у разі втрати позивачем документа, який посвідчує його право власності.

Відповідно до ст. 578 ЦК України та ст. 6 Закону України «Про іпотеку» майно, що є у спільній власності, може бути передане у заставу (іпотеку) лише за згодою усіх співвласників.

Така згода за своєю правовою природою є одностороннім правочином. Згідно із частиною першою статті 219 ЦК України у разі недодержання вимоги закону про нотаріальне посвідчення одностороннього правочину такий правочин є нікчемним.

Разом з тим, відсутність такої згоди сама по собі не може бути підставою для визнання договору, укладеного одним із подружжя без згоди другого з подружжя, недійсним.

Так, пунктом 6 статті 3 ЦК України до засад цивільного законодавства віднесено, серед іншого, добросовісність.

Відповідно до частини другої статті 369 ЦК України та частини другої статті 65 СК України при укладенні одним із подружжя договору щодо розпорядження спільним майном вважається, що він діє за згодою другого з подружжя.

Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що заява підлягає задоволенню.

Ознайомитись із повним текстом рішення можна за наступним посиланням:

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/52154069>